

haz. Eşref Edip), İstanbul 1985, II, 337-350; Vehbe ez-Zühayfî, *Üsâme b. Zeyd*, Dımaşk 1410/1990; Mehmet Salih Ari, *H. Ebû Bekir ve Ridde Savaşları*, İstanbul 1996, s. 61-64; Muhammed b. Sa'd eş-Şüveyrî, "Hıbbu Resûlillâh şallâllâhu 'aleyhi ve sellem Üsâme b. Zeyd", *Mecelletü'l-Buhûşî'l-İslâmiyye*, sy. 35, Riyad 1412/1992, s. 157-184; V. Vacca, "Usâma b. Zayd", *El²* (İng.), X, 913; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, X, 103-104.

MEHMET SALİH ARI

ÜSDÜ'L-GÂBE

(أسد الغابة)

İzzeddin İbnü'l-Esîr'in

(ö. 630/1233)

sahâbenin hayatına dair eseri.

Eserin adını, muhtemelen Medine ormanı (gâbe) kastedilerek "ormanın aslanları" anlamına gelen *Üsüdül-gâbe* şeklinde okuyanlar da vardır. Girişte yöntemini açıklayan İbnü'l-Esîr sahâbilerin isimlerini oldukça titiz şekilde alfabetik sırayla vermiş, sıralamada ismin türediği kökü değil ilk harfleri esas almıştır. Hadis naklettiği kaynakların kendisine ulaşan isnadlarını zikrettikten sonra sahâbi tanımına dair açtığı bir fasılda bu husustaki farklı görüşleri belirtmiş, hadisçilerin sahâbi tanımını benimsemiştir. Ardından Hz. Peygamber'in şemâilî, ahlâkı, mucizeleri, elbiseleri, silâhları, binekleri, akrabaları, eşleri, câriyeleri, vefatına kadar bütün hayatı anlatılmış, daha sonra sahâbîlere geçilmiştir.

İbnü'l-Esîr, daha önce yazılan sahâbe biyografilerindeki karışıklıktan yakınan çağdaşlarının teşvikiyle *Üsdü'l-gâbe*'yi yazmaya başladığını söylemektedir. Çalışmasında özellikle Ebû Abdullah İbn Mende ve Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Ma'rifetü's-şahâbe*, İbn Abdülberr'in *el-İstî'âb* ve Ebû Mûsâ el-Medîni'nin İbn Mende'ye yazdığı zeyil olan *Tetimmetü Ma'rifeti's-şahâbe* adlı eserlerini temel kaynak edinmiş ve bunlarda geçen bütün sahâbîleri kitabına almıştır. Bunların dışında İbn Sa'd'ın *eş-Tabakât*'i, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i, İbn Asâkir'in *Târîhu Medîneti Dımaşk*'i gibi eserlerde geçen sahâbîleri kaydetmiş, her biyografinin başında İbn Mende için "د", Ebû Nuaym için "ع", İbn Abdülber için "ب" ve Ebû Mûsâ için "س" rumuzlarını kullanmış, sonunda bu dördünden söz konusu sahâbîyi zikreden müelliflerin isimlerini vermiştir. Ebû Mûsâ dışındaki üç kaynaktaki yer alan biyografilerin sonunda "ahracehüs-selâse" kaydını koymuştur. Biyografilerde hiçbir rumuzun bulunmaması bu dört kaynaktaki o sa-

hâbînin zikredilmediği anlamına gelmektedir. İbnü'l-Esîr, İbn Mende ve Ebû Nuaym'ın hal tercümesini verdikleri sahâbînin rivayet ettiği hadisleri ve bunların illetlerini belirtmelerini tasvip etmeyip İbn Abdülberr'in yöntemini benimsemiş, rivayetlerden çok sahâbîyi tanıttacak nesep, hayat hikâyesi, menkıbe vb. bilgileri aktarmayı tercih etmiştir. Kaynaklarındaki bilgileri hatalarıyla beraber aktarmakla birlikte bunların çoğunu tenkit ve tashih etmiş, ancak İbn Hacer el-Askalânî'nin de kaydettiği gibi (*el-İşâbe*, I, 3) tâbiinden olduğu halde bazı kişileri sahâbi diye zikretmiş, bir kısım hataları da düzeltmemiştir.

Eserde bazı sahâbîler hem isimleri hem de künyelerinin bulunduğu yerde tanıtılmıştır. Bu durumda bazan yeni bilgiler verilmekle birlikte genelde muhtasar olan kısımdan sahâbînin daha geniş tanıtıldığı kısma atıf yapılmıştır. Bir sahâbi hakkında yakınlarından birinin biyografisinde ilâve bilgi verilmişse buna da işaret edilmiştir. Müellif lakap, künye ve neseplerin zikredilip zikredilmemesi veya isimlerin yanlış okunması gibi sebeplerle ortaya çıkan karışıklıklar üzerinde durmuş ve kendi tercihini belirtmiştir. İbnü'l-Esîr biyografi sahibinden hadis nakletmesi halinde o rivayeti isnadıyla zikretmiş, eğer rivayet zayıf sa bunu da söylemiştir. Hadislerde geçen garîb kelimelerin mânalarını biyografinin sonuna eklemiştir. Eserin sonunda nisbelerle künyelere, meçhul / müphem isimlerle kadın sahâbîlere özel bölümler ayrılmıştır.

Birçok defa neşredilen eser (nşr. İbrâhim el-Müveylîhî, I-V, Kahire 1868-1870; nşr. Şehâbeddin Necefî, I-V, Tahran 1377/1958; nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr., Kahire 1964, I-VII, Kahire 1970-1973; nşr. Halîl Me'mûn Şihâ, Beyrut 1418/1997) çeşitli sayımlara göre 7500'den fazla (İbn Hacer'e göre 7554, Kahire 1970 baskısında 7703, Beyrut 1997 baskısında 7712) biyografi içermektedir. *Üsdü'l-gâbe* Nevevî (*DİA*, XXXIII, 49), Muhammed b. Muhammed el-Kâşgarî (*Keşfü'z-zunûn*, I, 82; Chester Beatty Ktp., nr. 3213), Ali b. Muhammed b. Tâhir (Chester Beatty Ktp., nr. 5319-5322), Bedreddin Muhammed b. Ebû Zekeriyâ el-Makdisî (*Dürerü'l-âşâr ve ğurerü'l-aĥbâr*, Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 284), Zehebî (*Üsdü'l-gâbe*deki rivayetleri çıkarıp yeni ilâveler yaptığı *Tecridü esmâ'i's-şahâbe*, Haydarâbâd 1315, I-II, Beyrut, ts.) gibi âlimler tarafından ihtisar edilmiştir. Moğultay b. Kılıç *Üsdü'l-gâbe*'deki hataları tashih etmek amacıyla bir çalışma yapmış (*DİA*, XXX, 231), Mu-

ammed b. Saîd b. Abdullah el-Halebî de *ez-Ziyâde 'alâ Üsdü'l-gâbe* adıyla bir eser yazmıştır (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 151).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), I, 9-13; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 3-4; *Keşfü'z-zunûn*, I, 82; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 151; M. Abdullah el-Hamdân, *Benü'l-Esîr: el-Fürsânü's-selâse*, Taif 1394/1974, s. 89; İsmail L. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 1989, s. 238-240; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Hadis* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1991, I, 186-187; Abdüvehhâb es-Sâbûnî, *Uyûnü'l-mü'elleft* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 48-49; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 256, 414; M. Yaşar Kandemir, "Moğultay b. Kılıç", *DİA*, XXX, 231; a.mf., "Nevevî", a.e., XXXIII, 49.

BÜNYAMİN ERUL

ÜSEYD b. HUDAYR

(أسيد بن حضير)

Ebû Yahyâ Üseyd b. Hudayr

b. Simâk el-Eşheli

(ö. 20/641)

Medineli ilk müslümanlardan,
sahâbi.

Evs kabilesinin Benî Abdüleşhel kolundandır. Kavminin eşrafından olup okuma yazma bilen babası Hudayr el-Ketâib, Evs ile Hazrec arasında hicretten altı yıl önce gerçekleşen Buâs savaşında Evsliler'e kumandanlık yapmış ve bu savaşta öldürülmüştür. Annesi Ümmü Üseyd bint Seken'dir. Hz. Peygamber'in Üseyd'e Ebû İsâ diye hitap ettiği zikredilmekte (İbn Abdülber, I, 54), künyesiyle ilgili dört farklı rivayet bulunmaktadır. Birinci Akabe Biatı'ndan sonra Medine'ye gönderilen Mus'ab b. Umeyr sayesinde İslâm'ı kabul eden Üseyd b. Hudayr aynı gün amcasının oğlu ve Evs'in lideri Sa'd b. Muâz'ın hidayete ermesine vesile oldu. Yetmiş kişinin katıldığı İkinci Akabe Biatı'nda Resûl-i Ekrem tarafından seçilen on iki nakib arasında Evsliler'i temsil eden üç kişiden biriydi. Hicretin ardından Zeyd b. Hârise ile kardeş ilân edildi.

Bedir'e savaş amacıyla gidildiğini bilmediği için bu gazveye katılmadı. Savaşın ardından Resûlullah'a durumunu açıklayarak mazeretinin kabulünü diledi ve diğer bütün gazvelere katıldı. Uhud Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayan az sayıdaki sahâbeden biriydi. O gün aldığı yedi yaradan biri ensardan Ebû Bürde b. Niyâr'ın yanlışlıkla kendisine vurmasıyla meydana gelmişti. Savaş dönüşü yaralarını tedavi etme fırsatı bulamadan Hamrâülesed Gazvesi'ne iştirak etmek üzere yeniden silâhlandı. Uhud ve Tebük gazvelerinde Evs kabilesinin sancaktarı, Hen-